

Közzététel: 2025. április 16.

A tanulmány címe:

Egy elkésett könyvbemutató egy örök kötetről

Demény Pál: *Népességgpolitika a közjó szolgálatában*. KSH Népességtudományi Intézet, Budapest, 2016

Szerző:

SPÉDER ZSOLT

a KSH Népességtudományi Kutatóintézetének tudományos tanácsadója

E-mail: speder@demografia.hu

DOI: <https://doi.org/10.20311/stat2025.04.hu0411>

Az alábbi feltételek érvényesek minden, a Központi Statisztikai Hivatal (a továbbiakban: KSH) *Statisztikai Szemle* c. folyóiratában (a továbbiakban: Folyóirat) megjelenő tanulmányra. Felhasználó a tanulmány vagy annak részei felhasználásával egyidejűleg tudomásul veszi a jelen dokumentumban foglalt felhasználási feltételeket, és azokat magára nézve kötelezőnek fogadja el. Tudomásul veszi, hogy a jelen feltételek megszegéséből eredő valamennyi kárért felelősséggel tartozik.

1. A jogszabályi tartalom kivételével a tanulmányok a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (Szt.) szerint szerzői műnek minősülnek. A szerzői jog jogosultja a KSH.
2. A KSH földrajzi és időbeli korlátozás nélküli, nem kizárólagos, nem átdadható, térítésmentes felhasználási jogot biztosít a Felhasználó részére a tanulmány vonatkozásában.
3. A felhasználási jog keretében a Felhasználó jogosult a tanulmány:
 - a) oktatási és kutatási célú felhasználására (nyilvánosságra hozatalára és továbbítására a 4. pontban foglalt kivétellel) a Folyóirat és a szerző(k) feltüntetésével;
 - b) tartalmáról összefoglaló készítésére az írott és az elektronikus médiában a Folyóirat és a szerző(k) feltüntetésével;
 - c) részletének idézésére – az átvevő mű jellege és célja által indokolt terjedelemben és az eredetihez híven – a forrás, valamint az ott megjelölt szerző(k) megnevezésével.
4. A Felhasználó nem jogosult a tanulmány továbbértékesítésére, haszonszerzési célú felhasználására. Ez a korlátozás nem érinti a tanulmány felhasználásával előállított, de az Szt. szerint önálló szerzői műnek minősülő mű ilyen célú felhasználását.
5. A tanulmány átdolgozása, újra publikálása tilos.
6. A 3. a)–c) pontban foglaltak alapján a

Folyóiratot és a szerző(ke)t az alábbiak szerint kell feltüntetni:

„*Forrás: Statisztikai Szemle* c. folyóirat 103. évfolyam 4. számában megjelent, **Spéder Zsolt** által írt, **Egy elkésett könyvbemutató egy örök kötetről**. Demény Pál: *Népességgpolitika a közjó szolgálatában*. KSH című könyvismertető (link csatolása)”

7. A Folyóiratban megjelenő tanulmányok kutatói véleményeket tükröznek, amelyek nem feltétlenül esnek egybe a KSH vagy a szerzők által képviselt intézmények hivatalos álláspontjával.

Spéder Zsolt

Egy elkészett könyvbemutató egy örök kötetről

**Demény Pál: Népeségpolitika a közjó szolgálatában
KSH Népeségtudományi Intézet, Budapest, 2016**

Spéder Zsolt, a KSH Népeségtudományi Kutatóintézetének tudományos tanácsadója
E-mail: speder@demografia.hu

A könyvbemutatón elhangzott beszéd közlésének az ad szomorú aktualitást, hogy Demény Pál, a 20. és a 21. század nemzetközileg legismertebb magyar demográfusa 2024 októberében elhunyt. A bemutató 2016. július 11-én, a könyv megjelenésekor hangzott el. A kötet a KSH Népeségtudományi Kutatóintézetben (KSH NKI) jelenleg is megvásárolható.

A mai nappal¹, amikor bemutatjuk Demény Pál magyar és egyben amerikai demográfus válogatott kötetét, hitünk szerint sikerül törlesztenünk valamit régi adósságunkból. A KSH Népeségtudományi Kutatóintézete a demográfiai alapkutatások végzése mellett feladatának tekinti a demográfiai összefüggések döntéshozókkal való megismertetését, a demográfiai ismeretek széles körben való terjesztését. A mai nap, a Népesedési Világnap alkalmából bemutatandó kötet minden kétséget kizáróan mérföldkő e vállalkásunk beváltásában. Demény Pál nem ismeretlen a hazai nyilvánosság számára, hiszen egy-egy elemzése hazai folyóiratokban és népszerű online napilapokban is megjelent, gondoljunk csak a Demográfia folyóiratban 2003-ban megjelent akadémiai székfoglalójára, vagy a választási rendszer megváltoztatását indokoló Index-írására², mégis, elemzéseit eddig elsősorban angolul olvashattuk. Ezeket az elemzéseket a nemzetközi közélet egy elismerten magyar születésű, ám amerikai demográfus írásaiként tartják számon. Mégpedig egy kiemelkedő amerikai demográfuséiként, amelynek legközvetlenebb bizonyítéka, hogy Demény Pált 1986-ban az Amerikai Népesedési Társaság 49. elnökének választották meg. Az elnökkel készült, kéziratban ren-

¹ 2016. július 11.

² https://index.hu/velemenyt/jegyzet/2011/07/11/nepesseg_es_nepessegpolitika

delkezésünkre álló életútinterjúból olvasható³, hogy Demény az USA korabeli legfontosabb demográfiai műhelyében, a princetoni Office of Population Research kutatóintézetében lett demográfus, ott szerzett doktori diplomát közgazdaságtanból. Az interjúból az is kiderül, hogy a demográfussá válásában az otthon is kulcsszerepet játszott: édesapja könyvtárában nagy érdeklődéssel lapozgatott statisztikai tárgyú kiadványokat, a Közgazdaságtudományi Egyetemen speciális statisztikai tanulmányokat folytatott, és első munkahelye a KSH népmozgalmi statisztikai főosztálya volt, ahol Thirring Lajos irányításával és pártfogása alatt dolgozott. A beszélgetésből, de más megnyilatkozásaiból az is nyilvánvalóvá vált, hogy a Thirring Lajossal való szellemi és emberi kapcsolata az USA-ba való elköltözése után is megmaradt. Talán jól értem, hogy egy 1988-ban készült interjú a fenti tények miatt kezdődik így: „Kicsit szégyenlősen azt mondhatom, 12 évesen többet tudtam a születésekről és a halálózásról, mint most.”

Mielőtt a kötetre rátérek, talán érdemes megemlíteni néhány jól ismertényt és dátumot. Demény Pál 1932-ben, Nyíregyházán született, Debrecenben járt elemi és középiskolába, Budapesten, a Közgazdaságtudományi Egyetemen végzett, 1955-ben a KSH-ban kezdett el dolgozni, és 1957-ben rövid genfi tartózkodás után és a demográfia tanulmányozására elkötelezetten jutott el Princetonba, az ez irányú kutatás akkori fellegrárába, Mekkájába. Ott szorosban együttműködött Ansley Coale-lal, és tanult Frank Notsteintől, az intézet igazgatójától. A PhD megszerzését követően előbb Princetonban, majd Ann Arborban dolgozott, később, 1968-ban, 11 évvel a megérkezését követően a University of Michiganon egyetemi tanár, professzor lett. Ezt rövid berkeley-i tanítás, majd egy 4 éves honolului tartózkodás követett, ahol a University of Hawaii egyetemi tanáraként megalapította az East-West Population Institute-t. 1973-ban New Yorkba csábították, a Population Council alelnöke lett, és 1975-ben létrehozta a *Population and Development Review*-t, a ma is a legolvasottabb demográfiai folyóiratot. Fontos megemlíteni, hogy intenciói szerint Demény egy szakmai ismereteken alapuló, ám a demográfiai diszciplínán kívül, a rokon társadalomtudományokban is ismert, és jól olvasható folyóiratot kívánt szerkeszteni és kiadni. A periodikának 38 éven keresztül, egészen 2012-ig főszerkesztője volt. Az életrajzi előzetes megjegyzéseket hadd zárjam egy szubjektív megjegyzéssel. Példamutatónak tartom a Demény és kollégája, McNicoll által szerkesztett, kétkötetes *Encyclopedia of Population*-t, amely megkoronázása a deményi szerkesztői életműnek: olyan enciklopédia, amelyre mindannyian vágyunk; szakmailag megkérdőjelezhetetlen, és egyben közérthető, jól olvasható, tematikus szócikkek gyűjteménye.

³ van der Tak, J. (2005): Demographic Destinies. Interviews with Presidents and Secretary-Treasurers of the Population Association of America. *PAA Oral History project*, Volume 1. Presidents, Number 3. From 1977 through 1993. Manuscript, 217–249.

2003-ban jelent meg, akkor, amikor a varsói népesedési konferencián először találkozom Demény Pállal, a demográfia doyenjével.

A ma bemutatandó kötet egy tematikus válogatás Demény Pál munkáiból, azokból, amelyeket Demény a közéleti diskurzus formálása, a közjó megvalósítása szempontjából a legfontosabbnak tart. Nem „Best of Demény” kiadásról van szó, hanem egy *selection*-ről. Demény Pál munkássága ugyanis tágabb a kötetben foglaltaknál: foglalkozott halandósági táblák modellezésével, programozással, a népesség és a fejlődés közgazdasági elemzésével, a megtakarítások és a beruházások demográfiai aspektusaival és természetesen népesedéspolitikával, amely e válogatás szervező tematikája.

A *Népességpolitika a közjó szolgálatában* tehát egy tematikus válogatás, amely 19 tanulmányt tartalmaz a jelzett tárgykörben. Ha végigtekintünk a tartalomjegyzéken (az írások megjelenésük sorrendjében követik egymást, az első tanulmány 1986-ban, az utolsó pedig 2015-ben jelent meg, tehát a legfrissebb szövegekből készült a válogatás), egyértelműen kiderül, hogy időszerű kötetről van szó, hiszen a mai közéleti diskurzus témái körül forognak a kérdések.

Az első tanulmány, az amerikai népesedési társaság (Population Association of America) 1986-os éves közgyűlésén elhangzott elnöki beszéd, a népesedéspolitika legitimációját keresi, és azt a demográfiai láthatatlan kéz hiányosságaival, nem szándékolt következményeivel indokolja. A későbbi tanulmányokban számtalan további indok, például a mában cselekvő egyének rövid távú szemlélete, a gazdasági növekedés problémái, a nemzeti szuverenitás kérdései, az öregedés, a migráció következtében kialakuló etnikai, kulturális konfliktusok stb. is részletesen bemutatásra kerülnek. A tematikai keretekre visszatérve megállapíthatjuk, hogy a tanulmánykötet számtalan olyan kérdést vet fel, kérdéskört tárgyal, amelyek jelenleg is a társadalompolitikai beavatkozások homlokterében állnak, és jelentőségük várhatóan növekedni fog. Milyen erők alakítják a fejlett világ és a fejlődő világ népesedésének dinamikáját? Miért térnek el a fejlett és a fejlődő országok demográfiai problémái? Mi az oka az alacsony és a szuperalacsony termékenységek a fejlett országokban? Csökkenthető- és csökkentendő-e a fejlődő országokban a termékenység (a túlnépesedés)? Hatásosak-e a termékenységet befolyásolni kívánó népesedéspolitikai beavatkozások? Szükségszerű-e a migráció növekedése a globalizáció korában? Milyen erők és ellenerők mozgatják a migrációs folyamatokat? A helyettesítő migráció megoldja-e az öregedés problémáját? Mennyiben kérdőjelezi meg a migráció az európai jóléti újraelosztást? Mennyiben adekvát az Európai Unió értékelése Európa népesedési kihívásairól, és mennyiben helytállóak, kecsegtetnek sikerrel a javasolt beavatkozási irányok? Sorolhatnánk tovább a kérdéseket, amelyekre a szerző tanulmányról tanulmányra folyamatosan emlékeztet.

Nyilván lehetetlen átfogóan bemutatni a deményi gondolatmenetet, de az elemzések néhány jellegzetességét talán érdemes kiemelni.

Egyrészt a tanulmányokban, néha részletesen kifejtve, máskor csak megemlítve, egyértelműen kiviláglanak a demográfia általános összefüggései, mindekelőtt a demográfiai átmenet elmélete.

Másrészt a demográfiai problémákat a szerző széles körű eszmetörténeti összefüggésben tárgyalja. Ez nem korlátozódik a demográfia tudományának eszmetörténetére (bár megjegyezzük, van erre vonatkozó explicit tanulmány is), Demény gondolatainak kifejtése során széles hagyományokból, filozófusok, közgazdászok, szociológusok, írók gondolatvilágából táplálkozik.

Harmadrészt argumentációjának alapvető jellemzője, hogy világossá tegye az adott kérdéskör dilemmáit. A tanulmányok újraolvasása során az jutott eszembe, hogy a népesedéspolitika dilemmái talán jobban kiemelnék azt a szemléletmódot, amely Demény írásait jellemzi.

Negyedrész a népesedéspolitikai beavatkozás lehetőségeit tárgyalva van merse távlatos, egyesek szerint irreális, elrugaszkodott irányokat is felvetni, és ezt tudatosan teszi. A szuperalacsony termékenység elkerülésére irányuló népesedéspolitikai törekvések tárgyalása során megállapítja, hogy a gyermekvállalási költségek csökkentésére tett intézkedések, a család és a munka összeegyeztetését segítő politikák nem rosszak, de nem hatékonyak, áttörést ne várjunk ezektől. Érdemes tehát távlatos elképzeléseket is megvitatni, és felveti a választórendszer reformjának lehetőségét, amely a gyermekek érdekeinek demokratikus képviselését biztosítaná, a termékenység és az időskori biztonság újbóli szoros összekötését, illetve a főállású anyaság választhatóságát. Noha e megoldások irreálisnak látszanak, Demény világossá teszi azokat az összefüggéseket, dilemmákat, amelyeket mélyreható változtatások nélkül nem lehet feloldani. (Sőt, be kell vallanunk, hogy egyes intézkedések ma nem is tűnnek olyan irreálisnak, mint amennyire a felvetésük idején voltak.)

A fentiekből én csupán egy-egy kérdést ragadtam ki. Biztos vagyok benne, hogy Demény tanulmányai a majdani olvasóknak alapos ismereteket és komoly szellemi kalandokat nyújtanak. A szerzőnek pedig a KSH NKI nevében szeretném megköszönni, hogy lehetővé tette e kötet kiadását, és részt vett az összeállításában.